

Praksis i høyere utdanning

Eksempler fra ingeniørutdanning,
markedsføringsfag, humanistiske og
samfunnsvitenskapelige fag

Agnete Vabø
Rachel Sweetman

Rapport 3/2011

NIFU

Praksis i høyere utdanning

Eksempler fra ingeniørutdanning,
markedsføringsfag, humanistiske og
samfunnsvitenskapelige fag

Agnete Vabø
Rachel Sweetman

Rapport 3/2011

Rapport nr.	Rapport 3/2011
Utgitt av Adresse	Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (NIFU) Postboks 5183 Majorstuen, 0302 Oslo. Besøksadresse: Wergelandsveien 7, 0167 Oslo
Oppdragsgiver Adresse	Norgesuniversitetet N-9037 Tromsø
Trykk	Link Grafisk
ISBN ISSN	978-82-7218-731-5 1892-2597

www.nifu.no

Forord

Både i Norge og Europa forøvrig legger sentrale utdanningsmyndigheter vekt på å utvikle tettere samarbeid mellom høyere utdanning og arbeidsliv, blant annet som følge av økt fokus på kandidatenes overgang til arbeidsmarkedet (Se eksempelvis St.meld nr. 44 (2008-2009) Utdanningslinja). Formålet med denne rapporten er å belyse bruk av praksis i arbeidslivet som ledd i høyere utdanning, det vil si at studentene har utfører oppgaver i en bedrift, organisasjon eller offentlig etat i et gitt tidsrom. Her formidles erfaring fra bruk av praksis i ulike faglige og nasjonale sammenhenger; Masterprogrammet i Sustainable Energy Technology ved Universitetet i Twente, Nederland, Marketing MSc programmet ved Universitetet i Strathclyde, Skottland, Kandidatprogram för sociologisk samhallsanalys ved Universitetet i Stockholm og tilbudet om frivillig praksis ved humanistisk fakultet, Universitetet i København.

Prosjektet er initiert og finansiert av Norgesuniversitetet.

Studien ble gjennomført i desember 2010.

Rapporten er utarbeidet av Agnete Vabø. Rachel Sweetman har bistått i innsamling av data. Taran Thune har bidratt til kvalitetssikring av rapporten.

Vi vil med dette benytte anledning til å takke faglig og administrativt ansatte ved de aktuelle lærestedene som velvillig har stilt opp og forsynt oss med fakta og informasjon.

Oslo, januar 2011

Sveinung Skule
Direktør

Jannecke Wiers-Jenssen
Forskningsleder

Innhold

Sammendrag	7
1 Innledning	9
1.1 Praksis; et mangesidig fenomen	9
1.2 Metodisk tilnærming.....	13
2 Fire eksempler	15
2.1 Twente: Masterprogrammet i Sustainable Energy Technology	15
2.2 Strathclyde: Masterprogram i markedsføring	17
2.3 Stockholm: Kandidatprogram för sociologisk samhallsanalys.....	19
2.4 København: Praksis i humaniora.....	20
2.5 Samarbeid utdanning – arbeidsliv: viktige rammebetingelser	22
2.5.1 Det fagspesifikke aspektet.....	22
2.5.2 Praksis – et flertydig fenomen	22
2.5.3 Institusjonenes rolle	23
2.5.4 Utdannings- og forskningspolitiske insentiv.....	23
2.5.5 Næringsstruktur og bedriftenes rolle	23
2.5.6 Markedsmessige utviklingstrekk	23
2.5.7 Praksis og læringsutbytte	24
Litteratur	25
Vedlegg	27

Sammendrag

Både i Norge og Europa forøvrig legger sentrale utdanningsmyndigheter og lærestedene vekt på å utvikle tettere samarbeid mellom høyere utdanning og arbeidsliv, blant annet ved bruk av praksis i arbeidslivet.

I denne rapporten formidles erfaring med bruk av praksis som ledd i høyere utdanning fra ulike faglige og nasjonale sammenhenger, nærmere bestemt Masterprogrammet i Sustainable Energy Technology ved Universitetet i Twente, Nederland, Marketing MSc programmet ved Universitetet i Strathclyde, Skottland, Kandidatprogram för sociologisk samhallsanalys ved Universitetet i Stockholm og tilbudet om frivillig praksis ved humanistisk fakultet, Universitetet i København.

Det empiriske grunnlaget for rapporten er spinkelt, men formålet med prosjektet har først og fremst vært en eksplorerende tilnærming til å belyse hvordan praksis i høyere utdanning varierer mellom land, fagområder og utdanningstyper, og om utenlandske læresteder har rammebetingelser, eller måter å organisere praksis som norske myndigheter, arbeidsliv og utdanningsinstitusjoner kan lære av.

Praksis – et flertydig fenomen

Innen høyere utdanning er praksis er et mangesidig fenomen, noe som blant annet må sees i lys av fagspesifikke forskjeller som kunnskapstype og grad av profesjonsorientering. I våre empiriske eksempler ser vi at praksis kan innebære alt fra å utvikle en forskningsrapport til konsulenttjenester via praktiske oppgaver. I varierende grad innebærer praksis opphold på arbeidsplassen, og i former der studenten blir behandlet som en “vanlig arbeidstaker”. Dette tilsier at vi bør etterstrebe en differensiert forståelse av praksis i høyere utdanning, i forhold til hva det skal bestå i, hvor, hvor lenge og når, i studieløpet. I noen sammenhenger kan det også være relevant og attraktivt at studentene gis mulighet til praksis i bedrifter og organisasjoner i utlandet.

Det fagspesifikke

At praksis er flertydig er illustrerende for betydningen av fagspesifikke faktorer. Rapporten belyser hvordan ulik kunnskapstype og tematisk profil mellom fag har stor betydning for å forstå hvorvidt og hvordan samarbeid om praksis er naturlig, det vil si at faget forvalter en type problemstillinger, teorier og metoder av relevans for bestemte deler av arbeids- og næringsliv, slik at samarbeidet kan fungere innenfor en felles målforståelse.

Institusjonenes rolle

At lærestedene har næringsretting som en strategisk prioritering synes også viktig for å utvikle praksisretting i høyere utdanning, eksempelvis i form av at de avsetter ressurser og stillinger med ansvar for informasjon og koordinerende funksjoner i forbindelse med praksisopphold, at det utvikles databaser, håndbøker, kontrakter og forsikringsordninger med mer. I gjennomføring av samarbeid om praksis synes det hensiktsmessig med både en institusjonell og en faglig forankring av samarbeidet, og et godt samspill mellom de to styringsnivåene.

Næringsstrukturer og bedriftenes rolle

Det er store nasjonale forskjeller i utbredelse av praksis i høyere utdanning og det er nærliggende å se dette også i sammenheng med særegne trekk ved næringsstrukturen i de enkelte land. Mye tyder på at forholdene ligger særlig godt til rette for å ta imot praktikanter innen et omfattende kunnskapsbasert næringsliv, med større bedrifter og miljø innen høyteknologi, slik tilfellet er i Nederland for eksempel.

Utdannings- og forskningspolitiske incentiver

Denne studien eksemplifiserer hvordan utdannings- og forskningspolitiske incentiver på nasjonalt nivå bidrar til å fremme praksisorientering i høyere utdanning, som krav om privat finansiering for å utløse offentlig finansiering og vektlegging av samfunnsmessig relevans i nasjonale finansieringskriterier.

Internasjonal standardisering av gradsstrukturen

I et samspill mellom internasjonal og nasjonal politikk, finner vi at internasjonal standardisering av gradsstrukturen, med vekt på organisering i studieprogram, modulisering og relevans som kriterium for akkreditering, har åpnet for større innslag av praksis i disiplinbaserte fag.

Markedsmessige utviklingstrekk

Utvikling av mer praksisorientering i høyere utdanning kan også forstås som et samvirke mellom ulike markedsmessige utviklingstrekk, mellom karrieremotiverte studenter og et nettverksorientert arbeidsmarked og arbeidsliv, der praksis synes å bli en gangbar komponent i "salg" og markedsføring av studier, fordi det kan være et springbrett til videre karriere blant annet.

1 Innledning

I dag ser vi at lærestedene utvikler en rekke nye initiativ for å utvikle relasjonen mellom høyere utdanning og arbeidsliv. Målet er at det bidrar til bedre kvalitet og relevans i utdanningen. Både i Norge og Europa forøvrig legger sentrale utdanningsmyndigheter vekt på å utvikle tettere samarbeid mellom høyere utdanning og arbeidsliv, blant annet som følge av økt fokus på kandidatenes overgang til arbeidsmarkedet (Se eksempelvis St.meld nr. 44 (2008-2009) Utdanningslinja). Formålet med denne rapporten er å belyse bruk av praksis i arbeidslivet som ledd i høyere utdanning, det vil si at studentene har utfører oppgaver i en bedrift, organisasjon eller offentlig etat i et gitt tidsrom. Norgesuniversitetet ønsket i utgangspunktet å identifisere faktorer som kunne inspirere den norske debatten om praksis i høyere utdanning gjennom casestudier fra utenlandske læresteder.

De empiriske eksemplene er hentet fra ingeniørutdanning, økonomisk/administrativ utdanning, samfunnsfag og humaniora i utvalgte land, Danmark, Nederland, Storbritannia og Sverige, nærmere bestemt.

- Masterprogrammet i Sustainable Energy Technology ved Universitetet i Twente, Nederland,
- Marketing MSc programmet ved Universitetet i Strathclyde, Skottland,
- Kandidatprogram för sociologisk samhallsanalys ved Universitetet i Stockholm
- Tilbudet om frivillig praksis ved humanistisk fakultet, Universitetet i København.

Rapporten beskriver hvordan praksis i disse studiene er organisert, hvilke motivasjoner som lå til grunn for å opprette og utvikle slike tilbud, samt hvilke rammebetingelser som er viktige for at de skal fungere bra, slik som nasjonale insentiver og institusjonelle strategier. Rapporten berører innholdet i studiene, som på hvilken måte praksis bidrar til å heve studiets kvalitet og relevans. Er praksis gunstig i forhold til kandidatenes sysselsetting? Vi ser også nærmere på hvordan samarbeidsforholdet blir regulert, eksempelvis om det opereres med egne kontrakter mellom lærested og bedrift, hvilke ressurser bedriftene stiller til rådighet samt hvordan veilederforholdet blir organisert.

Avslutningsvis drøftes sentrale suksessfaktorer med tanke på kontekstuelle, organisasjonsmessige og prosessuelle aspekter ved praksisorienterte former for samarbeid i høyere utdanning.

1.1 Praksis; et mangesidig fenomen

Samarbeid med arbeidsliv og bruk av praksis som ledd i høyere utdanning er et mangesidig fenomen. Ved hjelp av analytisk rammeverk der vi skiller mellom ulike utdannings- og kunnskapstyper, skal vi, som en innledende manøver, foreta en avklaring av hva vi legger i begrepet praksis i høyere utdanning. Samarbeid mellom høyere utdanning og arbeidsliv kan dreie seg om samarbeid om nye utdanningsprogram eller revisjon av eksisterende. Et slikt samarbeid kan skje på nasjonalt eller regionalt nivå, gjerne i samarbeid mellom utdanningsinstitusjoner og bransjeorganisasjoner, bedriftsklynger eller enkelte bedrifter. Samarbeid kan organiseres rundt gjennomføring av

utdanningsløpet. Det kan innebære at representanter fra bedriftene bidrar som undervisere og veiledere, med problemstillinger, utstyr og fasiliteter som kan fungere som læringsressurser i studentprosjekter, finansiering av ekskursjoner og organisering av praksisopphold i bedriften. I dag ser vi at universiteter og høyskoler i stigende grad samarbeider med bedrifter og bransjeorganisasjoner om overgangen fra utdanning til arbeidsliv i form av tiltak som karrieredager, trainee-stillinger, mentorordninger og karriereveiledning/karrieresentra (Brandt. etal 2008).

I denne rapporten ser vi nærmere på organisert samarbeid med arbeidslivet som er nedfelt i studieløpet gjennom bruk av praksis. Det er imidlertid mange ulike måter å være i praksis på. I høyere utdanning er det først og fremst profesjonsutdanningene som har formalisert samarbeid med arbeidslivet, ettersom praksis inngår som en obligatorisk del av studiene, og gjerne innebærer at studenten er plassert hos arbeidsgiver i en eller flere perioder av studiet. I hovedsak dreier dette seg om samarbeid om praksis i offentlig sektor, ettersom det i første rekke er helseprofesjonene (fysioterapi, medisin, sykepleie, osv.) og lærerutdanningen som har obligatorisk praksis. Her er obligatorisk praksis fastsatt i rammeplanene. Blant studentene i disse fagene er også relevante sommerjobber og deltidsjobber svært utbredt. Løse samarbeidsformer eksisterer eksempelvis gjennom tilbud om frivillige praksisperioder, og er mest utbredt innen fag som økonomi, administrasjon og ledelse (Rambøll Management 2007:41-46). Men det finnes også eksempler på profesjonsutdanninger og/eller profesjonsrettede utdanninger uten obligatorisk praksis, eksempelvis innen jus, ingeniørfag og økonomisk-administrative studier.

For å forstå varierende bruk av praksis er det i utgangspunktet viktig å skille analytisk mellom disiplinbaserte og profesjonsrettede fag og utdanningsveier. Mens praksis er svært vanlig som obligatorisk komponent i en rekke profesjonsutdanninger (Brandt 2005, ref. Grønn 2010) er det altså mindre vanlig i disiplinbaserte fag innen naturvitenskap, humaniora og samfunnsfag. Frivillig praksis forekommer til en viss grad, men, som vi skal komme nærmere inn på etter hvert, er det betydelige forskjeller med hensyn til hva praksis substansielt består i.

Høyere utdanning blir tidvis kritisert for ikke å være relevant nok for behov i arbeidslivet. Men lærestedene og fagene er avhengig av samfunnsmessig legitimitet og ressurstilgang. God avkastning av utdanningene i arbeidsmarkedet vil derfor alltid være et relevant aspekt i planlegging og organisering av høyere utdanning, selv om innholdet i utdanningen i varierende grad vil korrespondere med bestemte behov i et praksisfelt.

Humanistiske, naturvitenskapelige og samfunnsvitenskapelige fag har tradisjonelt hatt liten grad av praksisorientering i sine studier. Studiene preges av å formidle disiplinenes egne teorier og problem, ikke bestemte problem i et praksisfelt. Riktignok er mange av disse fagene og studiene, selv om de ikke er profesjonsutdanninger, tradisjonelt koplet til visse praksisfelt, som skole, museum og offentlig forvaltning. Men de er disiplinbasert og ikke profesjonsrettede, og praksis har derfor ikke vært et like naturlig innslag. Når det er sagt, regnes disiplinbaserte og profesjonsorienterte fag for å være preget av en indre gjensidig avhengighet. Praksis kan forbedres ved hjelp av teori og vise versa (Se f.eks Becher & Parry 2005). Gjennom sin tverrfaglige problemorienterte tilnærming bygger de profesjonsrettede fagene på kunnskapen i disiplinene (Parson & Platt 1973). Koplingen til

akademiske disipliner bidrar også til intellektuell legitimering . For øvrig er det viktige relevante forskjeller i kunnskapstype på tvers av denne dikotomien som også har betydning for kvaliteter ved integrerte utdanningsmodeller og grad av praksisorientering, mellom henholdsvis rene og anvendte og mellom harde og myke fag (Becher 1989). Et rent fag er forvalter disiplinens "egne" problem og teorier mens kunnskapen som forvaltes i et anvendt fag er orientert mot bestemte behov i et praksisfelt. De naturvitenskapelige og teknologiske fag regnes typisk blant de harde fag, mens fortolkningsfag, humanistiske og samfunnsvitenskapelige, med noen unntak regnes blant de myke fag. Markedsføring, et case i denne utredningen, er et typisk eksempel på et mykt og anvendt fag. Men fagdisipliner kan være karakterisert ved en indre kognitiv arbeidsdeling – mot henholdsvis rene og anvendte problemstillinger. Noen av casene i denne utredningen, som utredningssosiologi er en anvendt del av disiplinen sosiologi.

Gradsstrukturen viser til et system for organisering av ulike utdanningsløp og sertifisering av kandidater. Derfor er den et viktig inntak til forståelsen av hvordan ulike kunnskapstyper kan kombineres og av hvordan utdanningsmodeller med vekt på praksis og andre former for samarbeid med arbeidslivet kan konstrueres.

Bolognaprosessen med innføring av ny studiestruktur og organisering i høyere utdanning i studieprogrammer har vært en viktig strukturell endring, blant annet ved at modulisering og organisering i studieprogram tillater skreddersyng av utdanningsprogram. Nye studieprogram er gjerne tverrfaglige, og rettet mot bestemte kompetansebehov i arbeidslivet, så vel som at enkelte moduler kan bestå av praksis. Bolognaprosessen innebærer også dreining mot økt vekt på kandidatenes læringsutbytte og at bachelor- og masterstudiene skal være adekvat i forhold til kandidatenes videre sysselsetting. Nye kriterier for kvalitet og akkreditering av høyere utdanning og innføring av kvalifikasjonsrammeverk er også viktige formelle virkemidler for å utvikle relasjonen mellom høyere utdanning og arbeidsliv. Både i Norge og Europa for øvrig har denne anledningen vært brukt til å reorganisere eksisterende program og utvikle nye med særlig henblikk på markedsrelevante kvalifikasjoner (Alesi et al 2005).

Sett i et historisk perspektiv har relasjonen mellom høyere utdanning og arbeidsliv alltid vært viktig, tidvis også gjenstand for politisk oppmerksomhet og reformer. Et tilbakevendende spørsmål har vært studienes grad av relevans for yrkeslivet, og i hvor stor grad utdanningsinstitusjonene skal ta ansvar for å produsere "gryteferdige" kandidater med spesifikt relevant kompetanse, eller primært sørge for generelle ferdigheter og formidling av kunnskap i kjernefag. I Norge innebar innføring av ny gradsstruktur en reduksjon av lavere grad med ett år og nedleggelse av det tradisjonelle forberedende prøver, examen philosophicum, noe som blant deler av fagpersonalet i offentlig debatt har blitt kritisert for å svekke dannelseselementet i høyere utdanning, dvs. å stimulere studentene til selvstendig og kritisk tenkning (Kehm et al 2010). Også internasjonalt har utdanning med vekt på sertifisering blitt forstått som å gå på bekostning av danning (Henkel 2000:214, Becher & Parry 2005), og er illustrerende for at høyere utdanning er preget av ulike og til dels konkurrerende dannelsesidealer.

Resultater fra annen forskning tyder på overveiende positive erfaringer blant studentene som deltar i samarbeid med arbeidslivet i løpet av studietiden. Samarbeid med arbeidslivet i løpet av studietiden gir økt motivasjon til studiene (Brandt 2003). Det gir tilgang til annen kompetanse og innsikt enn det som erverves i studiet for øvrig samt praktiske og arbeidslivsnære ferdigheter. Mange søker bevisst etter samarbeid for å få en "fot innenfor" arbeidslivet mens man er student, og forskning viser at samarbeid virker positivt inn på studentenes videre karriere (Brandt et al 2008, Vabø 2010). For arbeidslivet kan virksomhetenes eget rekrutteringsbehov være en viktig drivkraft for samarbeid. Samarbeid generelt, og praktikanter spesielt, kan gi mulighet til å prøve ut relevante kandidater. For utdanningsinstitusjonene bidrar samarbeid med arbeidslivet til å påvirke profilen på og innhold i studietilbudene, og, angivelig også rekrutteringen til de ulike studietilbud (Brandt et al 2008). God rekruttering er viktig for lærestedenes økonomi og velfungerende samarbeid er viktig for institusjonenes rykte. Åpenbare utfordringer er likevel at samarbeid krever mye ressurser av institusjonen, økonomisk og personmessig, som kan tenkes å gå på bekostning av andre deler av virksomheten. Integrering av praksis kan møte motbør fordi det går på bekostning av annet pensum og opplæring. Ikke minst er dette aktuelt i Norge etter Kvalitetsreformen som førte til kortere studietid og strammere struktur. Etablert samarbeid mellom høyere utdanning og arbeidsliv baseres i regelen på relasjoner som tar tid å utvikle og som kan være sårbare fordi det er avhengig av enkeltpersoner og deres nettverk (Vabø 2010). At arbeidslivskontakt er en del av fagets forskningsprofil kan være en viktig forutsetning for at samarbeidet skal fungere.

Høyere utdanning har aldri vært viktigere enn i dag i den betydning at stadig flere tar mer høyere utdanning for å forberede seg til et arbeidsliv som i stigende grad er avhengig av forskningsbasert kunnskap og kompetanse. Interessentenes økende innflytelse og derav hensynet til studenter som konsumenter bidrar også til en vekst i studieprogrammer med anvendt og yrkesrettet profil. Dette, og mange andre forhold er illustrerende for at høyere utdanning får økt betydning som sertifisering heller enn dannelsesprosess. Mange arbeidstakere utvider og oppgraderer sine kvalifikasjoner i senere livsfaser. I Norge og andre land ser vi for eksempel at bransjer i samarbeid med institusjoner i høyere utdanning kan lage spesielle etter- og videreutdanningsopplegg for å heve kompetansen til sine ansatte. Som følge av slike og andre utviklingstrekk står også mer på spill hva gjelder kvalitet og relevans i høyere utdanning, både for arbeidsgivere og studenter (Vabø 2007). Endrede finansieringsbetingelser og en kamp om de beste hodene, både nasjonalt og internasjonalt betyr at institusjonene må markedsføre seg i forhold til hva de kan tilby av attraktive karrieremuligheter., Dette er illustrerende for de mange ulike interesser som skal tas hensyn til og balanseres i de ulike studieprogram, mellom grupper med ulike verdier og mål; sentrale utdanningsmyndigheter, arbeidslivet, profesjoner og bransjeorganisasjoner, studenter, fagpersonalet og institusjonelt lederskap. Hva praksisinnslag betyr må forstås på bakgrunn av slike utviklingstrekk, og hvordan de samvirker med forskjellige typer kunnskap og utdanningstradisjon i ulike nasjonale, institusjonelle og faglige sammenhenger, noe vi skal komme nærmere inn på.

Først skal vi redegjøre for den metodiske tilnærming vi har brukt for valg av case og innsamling av data.

1.2 Metodisk tilnærming

Det er mange dimensjoner som kan være relevant å ta i betraktning ved valg av case i denne sammenheng. Innslag av praksis varierer som nevnt ovenfor gjerne mellom profesjonsrettede og disiplinbaserte studier. Hvorvidt det praksisorienterte studietilbud som skal studeres inngår i en satsning på regional innovasjon og kompetanse eller som en del av en nasjonal politisk prioritering er også en relevant dimensjon.

Norgesuniversitetet ønsket at to av casene skulle være fra privat sektor. Videre skulle casene omfatte ulike fag og søkene begrenses til Nord-Europeiske studiesteder. Casene skulle representere mest mulig reelt likeverdig samarbeid mellom arbeidsliv og høyere utdanning, og omhandle utvikling og gjennomføring av studietilbud på høyere utdanningsnivå

Gitt disse kriteriene la vi vekt på å finne to case fra typiske studier innrettet mot privat sektor, som teknologiske og næringsrettede studier dvs. ingeniør- og økonomistudier. Til tross for sin relevans for norsk næringsliv er praksisinnslaget i disse studiene i dag relativt beskjedne, men det finnes ulike tradisjoner og modeller i Nord-Europa som er relevant å studere nærmere. Disiplinbaserte studier ved universitetene, dvs. humanistiske, naturvitenskapelige og samfunnsvitenskapelige fag har gjerne en løs kopling til yrkeslivet. I Norden ser vi tendenser til at de disiplinbaserte fagene søker å utvikle sin kvalitet og relevans gjennom ulike former for praksis i studiet, ved at studenter eksempelvis utfører en prosjekt eller masteroppgave i samarbeid med en bedrift.

Men det var tidkrevende å finne frem til relevante praksisorienterte studietilbud. Fordi web-basert informasjon om studietilbud kan være mangelfull, måtte vi gjennomføre en del korrespondanse per telefon og e-post i forkant for å finne ut a) om studietilbud var relevante i forhold til våre kriterier og b) i så tilfelle, hvorvidt det var mulig å få ytterligere bistand til å gjennomføre et case studie.

Etter søk på internett og korrespondanse med ulike institusjoner og kontaktpersoner falt vårt valg på følgende fire case:

- Masterprogrammet i Sustainable Energy Technology ved Universitetet i Twente, Nederland,
- Marketing MSc programmet ved Universitetet i Strathclyde, Skottland,
- Kandidatprogram för sociologisk samhallsanalys ved Universitetet i Stockholm
- Tilbudet om frivillig praksis ved humanistisk fakultet, Universitetet i København.

Informasjonen om disse studienes organisering ble fremskaffet via nettet, e-post, telefon og institusjonsbesøk. Gitt prosjektets tids- og kostnadsrammer var det ikke mulig å intervju et representativt utvalg av informanter (bedriftsledelse/ansatte, institusjonsledelse, lærere/veiledere, studenter og kandidater). Vi la vekt på å få informasjon fra personer i koordinerende funksjoner ettersom de fungerer som møtepunkt for alle disse gruppene. Av til sammen syv informanter intervjuet vi tre personer i Twente, hvorav én professor, én koordinator og én student, to personer i Skottland, hvorav én professor og én bedriftsleder, én studieleder i Stockholm og én studieveileder i

København. Vi utviklet en intervjuguide med sjekklister på engelsk som ligger som vedlegg til rapporten.

Det må imidlertid presiseres at dette empiriske grunnlaget for rapporten er spinkelt, med få informanter og at utvalget ikke er representativt for de ulike oppfatninger om og erfaringer med bruk av praksis som kan tenkes å forekomme i de empiriske eksemplene som ligger til grunn for denne undersøkelsen. Vi må derfor ta forbehold med hensyn til denne studiens gyldighet, pålitelighet og generaliseringsverdi. Materialet er først og fremst egnet til å belyse hvordan praksis i høyere utdanning varierer mellom land, fagområder og utdanningstyper, og om utenlandske læresteder har rammebetingelser, eller måter å organisere praksis som norske myndigheter, arbeidsliv og utdanningsinstitusjoner kan lære av. Når det gjelder vurderinger av utbytte av praksis i de ulike eksempler må det tas forbehold om at våre informanter er nøkkelpersoner og pådrivere i organiseringen av praksis, noe som innebærer at slike vurderinger kan være for positive. Vi har ikke hatt ressurser til å foreta noen omfattende eller systematisk vurdering av hvordan ulike nasjonale rammebetingelser påvirker insentivene til å drive et slikt samarbeid med arbeidslivet. Studien gir først og fremst et innblikk i hva de som selv organiserer denne typen samhold opplever som viktige suksessfaktorer.

2 Fire eksempler

I dette kapittelet skal vi først redegjøre for de empiriske eksemplene på utdanningsmodeller med bruk av praksis i samarbeid med arbeidslivet, som har ligget til grunn for denne undersøkelsen. På basis av disse gjennomgangene og med støtte i forskningslitteraturen skal vi deretter diskutere ulike typer faktorer, kontekstuelle, organisatoriske, prosessuelle og fagspesifikke som synes å ha betydning for kvaliteten ved denne type samarbeid.

2.1 Twente: Masterprogrammet i Sustainable Energy Technology

Ved nederlandske universitet preges utdanningene så vel som forskeropplæringen av utstrakt grad av samspill med næringsliv generelt og bruk av integrerte utdanningsmodeller spesielt. Internship er et etablert begrep blant studenter og lærere og blant studentene helt vanlig å betrakte som et springbrett for videre karriere i industrien. En høy grad av samspill kan blant annet forstås på bakgrunn av grunnleggende føringer i makrostrukturer; økonomi, politikk og næringsstruktur. Nederlandsk høyere utdanning er i mindre grad offentlig finansiert enn i Norge. Næringsstrukturen er preget av høyteknologisk industri, og mindre råvarebasert enn den norske.

Av flere mulige relevante case falt valget på det internasjonale masterprogrammet i Sustainable Energy Technology (SET) ved Universitetet i Twente, Faculty of Engineering Technology. Universitetet i Twente regnes som det ledende universitetet i Nederland hva gjelder industrielt samarbeid og har entreprenørskap som en viktig del av sin institusjonelle merkevare og identitet (se www.utwente.nl)

I realiteten gjelder en slik orientering for mange av de kjente nederlandske universitetene, ikke minst universitetene i Eindhoven og delft, der førstnevnte er kjent for sitt tette samarbeid med konsernet Phillips. Det er også et samarbeid mellom universitetene i Twente, Eindhoven og Delft. SET inngår som en del av dette samarbeidet.

SET er et toårig engelspråklig masterstudie organisert under Faculty of Mechanical Engineering. Studentene som rekrutteres har gjerne en Bachelor i Mechanical Engineering, og rekrutteres for øvrig fra hele verden. Det første året skal studentene gjennomføre obligatoriske kurs. Det andre året skal studentene først ha tre måneders praksisopphold – internship, som tilsvarer en tredjedel av studietiden det andre året, mens de resterende to tredjedelene vies arbeidet med masteroppgaven. Rent praktisk har fakultetet lagt til rette for ordningen gjennom et elektronisk Student Mobility System (SMS). Studenten registrerer sin interesse og får tilgang til relevant informasjon for hvordan en best skal organisere praksisopphold (Manual External Training), så vel som en oversikt over mulige tilbud og henvendelser som har blitt registrert av fakultetet. I tillegg kan studenten lage en egen veiledningsavtale med koordinatoren for praksisopphold.

Praksisoppholdet innebærer altså at studenten har tre måneders praksis i bedrift eller et forskningsinstitutt. Under oppholdet skal studentene arbeide med en gitt problemstilling i bedriften som skal resultere i en forskningsrapport. Men studenten har også vært gjennom en viktig prosess

forut for praksisoppholdet der de skal velge bedrift og identifisere problemstilling. Problemstillingen skal formuleres av bedriften, men det forventes at studentene selv er viktige bidragsytere i denne prosessen. Veilederne skal bistå studenten i arbeidet med å operasjonalisere problemstillingen. Selv om studentene er aktive i forhold til å finne relevante bedrifter bistår ofte veilederne med sine ideer og kontakter. Praksisoppholdet kan også gjennomføres i bedrifter eller forskningsinstitutt i utlandet, men i stor grad velger studentene bedrifter basert i Nederland. Prosjektet må være innen anvendt teknologisk forskning, grunnforskning, produktutvikling eller produkt (re) organisering. En student vi intervjuet hadde for eksempel hatt sitt praksisopphold på en fabrikk for utvinning av gass fra biomasse i Surinam Sør Amerika. Der hadde han blant annet hadde utviklet en numerisk modell for produksjonen, men også gitt bidrag i forhold til hvordan denne produksjonen skulle implementeres i den sosioøkonomiske strukturen i landet.

Et sentralt aspekt ved praksisfilosofien slik den praktiseres i Twente er å stimulere studenten til selvstendig og realistisk arbeid, både i prosessen forut og under praksisoppholdet. Studentene blir fortalt at de under praksisoppholdet skal operere som om de var nyutdannede ingeniører. En ansatt ved bedriften har ansvaret for å veilede studenten gjennom praksisoppholdet. Studentens veileder ved universitetet er også bedriftens kontaktperson til universitetet. Studenten skal lære å svømme gjennom å kastes ut på dypt vann og vil få mange viktige erfaringer, ble det sagt. Det heter seg at studenten skal behandles som en nyansatt, få tildelt sitt eget arbeidssted, og helst bli skikkelig introdusert til kolleger. Hovedmålene er at studenten skal bli kjent med sitt fremtidige arbeidsfelt, å anvende sine kunnskap og ferdigheter i en praktisk situasjon, å bli kjent med problemløsning i det virkelige liv, å lære å planlegge oppgavene skikkelig, å praktisere muntlige og skriftlige ferdigheter, å utvikle sine sosiale og kommunikasjonsmessige ferdigheter, å gjennomføre prosjekter som er nyttige for arbeidsgiveren.

Denne integrerte utdanningsmodellen har altså en relativt ambisiøs ramme og antas å representere en bratt læringskurve for studentene. Ledelsen ved studiet hevdet at praksisoppholdet var svært populært blant studentene. Noen studenter gjennomfører også masteroppgaver i samarbeid med bedrift, men studieledelsen så et viktig skille mellom masteroppgaven hvis mål er å prøve kandidatens akademiske ferdigheter, mens praksisoppholdet skal utvikle deres ferdigheter i forhold til å løse problemer i den virkelige verden. Rapporten fra praksisoppholdet er imidlertid strukturert som en vanlig forskningsrapport med tydelig metodedel og drøfting av problem. Veileder gir karakter og muntlig tilbakemelding på praksisrapporten, en prosess som også benyttes som en anledning til å peke på studentens forbedringspotensialer med tanke på masteroppgaven.

Bedriftene bes også gi sin skalerte vurdering av kandidaten på et skjema som returneres instituttet. Ikke bare formelt, men også uformelt får instituttet tilbakemeldinger fra bedriftene om deres vurdering av kvaliteten på studentene fra dette studiet. Det er også svært vanlig at studentene får tilbud om jobb i bedriften i kjølvannet av sitt praksisopphold.

Universitetet i Twente preges av omfattende næringslivssamarbeid og har også ditto institusjonelle strukturer på plass for å håndtere dette, generelt med enheter som næringsparker og Technology Transfer Office (TTO). Når det gjelder praktiseringen av integrerte utdanningsmodeller er det på

fakultets- og instituttnivå ansatt egne koordinatorene som bidrar til organisering og gjennomføring av slike. Disse personene driver vedlikehold og utvikling av databaser med samarbeidende bedrifter og kontaktpersoner, utvikler håndbok og kontrakt for samarbeidet og bistår studentene med råd og veiledning. Typisk vil en slik koordinator fleksibelt dele sin stilling med andre oppgaver som koordinator for internasjonale programmer som Erasmus og undervisning. Men i tillegg til slike institusjonelle strukturer er det vitenskapelige personalet med sine kontaktnett og sitt faglige ryktesærdeles viktig for samarbeidet mellom utdanning og bedrift. Samarbeidet på PhD nivå er i større grad organisert gjennom forskergrupper og forskningssentra ved fakultetene.

Universitetet i Twente har også forsikring som gjelder for studentene under praksisoppholdet, men siden studenten arbeider for en bedrift er denne også ansvarlig for studenten ved behov som ulykker f.eks. De fleste signerer derfor en arbeidskontrakt med studentene slik at bedriftens forsikring kan anvendes.

Mange bedrifter har avsatt midler til å dekke studentenes ekstra utgifter til reise og opphold i forbindelse med praksisopphold, men blir også oppmuntret til dette fra universitetets side.

2.2 Strathclyde: Masterprogram i markedsføring

Universitetet i Strathclyde er i dag det tredje største universitetet i Skottland. Opprinnelig var det en teknologisk orientert høyskole, som etter hvert ble slått sammen med Scottish College of Commerce på 1960 tallet og Jordanhill College of Education i 1993. Universitetet i Strathclyde har en tradisjon for å være et sted for "nyttig læring", og med velutviklede relasjoner til industri og næringsliv (se www.strath.ac.uk/marketing).

Institutt for Markedsføring (Marketing), som driver masterprogrammet i Markedsføring og Internasjonal Markedsføring, har lenge hatt omfattende relasjoner til næringslivet i regionen. Studieprogrammet som er beregnet på studenter med noe markedsføringsbakgrunn, har lenge hatt elementer av praksis. Det er for øvrig helt vanlig at studieprogrammer i markedsføring har elementer basert på case fra den virkelige verden. Men ifølge lederen av programmet gir Strathclyde studentene et opplegg som gir mer "direkte og dypere erfaring". Dette er viktig i markedsføring, der en arbeider tett med klienter og som konsulent bør ha gode evner til å utvikle relasjoner. Instituttet for markedsføring ser disse kursene som avgjørende i forhold til å utvikle studentens profesjonelle relasjoner. Det er en realistisk erfaring i forhold til det å være profesjonell i markedsføring, en som gir råd, og som kan følge en bestilling fra en klient. For det andre er valg av en slik tilnærming er også stimulert av britisk kunnskapspolitikk, vekt på forskningens anvendte effekter og som nå er bygget inn i finansielle insentiver gjennom den såkalte Research Assessment Exercise (RAE). For det tredje er tilnærmingen inspirert av tidvis påpekning fra interessenter, om at kandidater bør ha den rette type kompetanse og opplæring som bedriftene trenger.

"Marketing works" prosjekter er obligatorisk for alle studenter. Disse utføres i grupper på 4-5 studenter. Med utgangspunkt i en prosjektskisse tilbys konsulenttenester i markedsføring til klienter

i næring og handel. Prosjektet involverer et oppstartsmøte, månedlig progresjonsmøte, og som oftest har studentene en halv dag/ en dag per uke ved klientens kontor.

Instituttet har andre relasjoner til bedriftene, som at fagpersonalet tilbyr workshop og konsulenttjenester, eller at det brukes eksterne gjesteforelesere på master- og bachelornivå. Studentene blir oppfordret til praksisopphold, eksempelvis i form av at mastergradsoppgaven blir utviklet i samarbeid med næringslivet.

Bedriftsporteføljen er variert, fra kjente store internasjonale organisasjoner som Microsoft til en mengde små og mellomstore bedrifter. Det er ikke nødvendig å være aktive for å utvikle kontakter ettersom de får mange henvendelser utenfra samt at mange av de samme bedriftene/klientene går igjen år etter år. Universitetet i Strathclyde blir vurdert som å være tilgjengelig for og interessert i samarbeid med næringslivet. Nye prosjekter utvikles i nettverksaktiviteter der fagpersonalet er involvert eller gjennom direkte henvendelser. Noe samarbeid kommer også i stand via de bindeledd som eksisterer mellom universitet og næringsliv som "Interface" (<http://www.interface-online.org.uk/3>), der bedrifter kan sende inn prosjekter de ønsker å samarbeide rundt og Interface vil forsøke å finne en passende akademisk enhet. Nettverk dannet blant ferdige kandidater kan spille en indirekte rolle i å formidle nye prosjekter. Noen av "Marketing Works" prosjektene er dannet med utgangspunkt i bedrifter etablert av ferdige kandidater.

Det er viktig å jobbe kontinuerlig med nettverkene i regionen, slik at næringslivet er klar over hvilken mulighet de representerer og tar kontakt, både for å få kurs og for å samarbeide om prosjekt.

En utfordring kan være at enkelte bedrifter tror de kan få gratis konsulenthjelp til markedsføring. Men bedriftene må være forberedt på å legge inn energi i slike samarbeidsprosjekt samt ha realistiske forventninger til hva de kan få ut av det.

Universitetet stiller en veileder til rådighet for studentene, og denne kan også kontaktes direkte av bedriftene ved behov. Veilederen deltar på oppstartsmøte og er også ansvarlig for å evaluere studentens arbeid, men vurderingen fra samarbeidspartneren i næringslivet tas også med i fastsetting av karakter.

Studentene er godt forberedt gjennom de kursmodulene de har tatt på forhånd. De har en positiv tilnærming til prosjektene ble det sagt, de er lærevillige, oppdaterte og entusiastiske. Ifølge vår informant kan gapet mellom akademia og praksis reduseres, og flere koplinger i markedsføringsfaget tillater begge sider å holde seg oppdatert. Eksempelvis er bruk av sosiale medier en viktig del av nye markedsføringstrender som studentene kan anvende i prosjektene.

Studentene får dekket sine utgifter i forbindelse med praksisoppholdet, men får ikke lønn. Samarbeidspartnere har formelt ikke mulighet til å påvirke innholdet i pensum, men praktiske eksempler fra næringslivet blir forventet og vurdert.

Ifølge vår informant får studentene en reell erfaring i å anvende kunnskap i praksis, i klient relasjoner, teamarbeid og hva det innebærer å være en profesjonell markedsfører. Praksis blir et aspekt av å bygge en profesjonell identitet. Studentene føler de har oppnådd noe, vært til nytte. Deres råd har blitt lyttet til. Erfaringen blir dessuten nyttig i forhold til overgangen til arbeidslivet, og den utviders studentenes perspektiver på hvilke jobber de kan gjøre fordi de gjøres kjent med hvilke tjenester der er særlig etterspørsel etter. Å ha direkte erfaring med tilnærminger til utforskning av markedet er også nyttig i forhold til datainnsamling til masteroppgaven, som å gjennomføre en survey eller fokusgruppeintervju. Studielederen har inntrykk av at praksis også har en positiv effekt på studentenes videre akademiske utvikling, men kan vanskelig skille effekten av dette fra andre aspekter ved studentenes faglige utvikling.

Ifølge informanten bidrar en slik karrieremessig relevant erfaring til å tiltrekke studenter til institusjonen. Men ordningens suksess må også sees i lys av at institusjonen legger stor vekt på anvendt kunnskap og praksis. Et slikt institusjonelt fokus gjør at kopling til næringslivet blir naturlig. Et generelt råd fra vår informant er at lærestedets unike tradisjoner og ekspertise bør være retningsgivende for hva som kan utvikles videre i samspill med lokale og nasjonale nettverk heller enn at praksisorientering forsøkes påført utenfra.

En brukerbedrift vi intervjuet i Strathclyde, tilbyr entreprenørskapsprogram for yngre mennesker. Bedriften er liten og har ikke selv ressurser til å gjøre markedsanalyse. Bedriften fikk gjennom MWP input til å utvikle sin kommunikasjonsstrategi. I dette samarbeidet måtte bedriftslederen lede studentene, men, ifølge henne, er det jo også tilfelle med innleide konsulenter. Muligheten til å utvikle og ha pågående prosjekter med studentene gir noe annet enn input fra konsulenter, som er mer begrenset. En del av bedriftene har ikke tilgang til profesjonell markedsføring på andre måter, så en del av prosjektene er det virkelig behov for på bedriftssiden.

Bedriftslederen hadde innledende møter med ansvarlig professor for studieprogrammet, noe som var positivt. Hun påpekte ellers betydningen av å ha tydelige rammer for samarbeidet, ikke minst med tanke på å etablere realistiske forventninger.

2.3 Stockholm: Kandidatprogram för sociologisk samhallsanalys

Det finnes noen konkrete eksempler på studieretninger med obligatorisk praksis, som det utredningssosiologiske studiet på masternivå ved Sosiologisk institutt, Universitetet i Stockholm, med tittelen Kandidatprogram för sociologisk samhallsanalys. Det er her viktig å ha in mente at den svenske gradsstrukturen i høyere utdanning, skiller seg betydelig fra gradsstrukturen i de andre land som er diskutert i denne rapporten, Danmark, Norge, Nederland og Storbritannia. Riktignok er det nylig innført bachelor- og mastergrader, men den nye gradsstrukturen samspiller med den gamle, der en hadde flere gradsnivå; mulighet for å avlegge høgskoleeksamen etter to år, kandidateksamen etter tre år, magistereksamen etter fire år, doktorgrad etter syv til åtte år og licentiateksamen etter to år med fullført forskerutdanning.

Kandidatprogram för sociologisk samhallsanalys kan tas etter avsluttet bachelor i sosiologi, og innebærer en praksisorientering av sosiologisk teori og metode der studenten får anvende de teori- og metodekunnskaper de har tilegnet seg gjennom kurser i utredningssosiologi og andre delvis valgfrie samfunnsvitenskapelige kurs i praktisk utrednings- og forskningsarbeid. Praksis gjennomføres på et arbeidssted som bedriver tilstrekkelig avanserte analyser, ved et forskningsinstitutt, konsultantselskap eller annen kunnskapsintensiv arbeidsplass. Instituttet ser det som en egenverdi for studentenes læring at de selv skaffer praksisplass, men bistår også med å anbefale steder og kontaktpersoner. Praksis i utlandet har foreløpig ikke vært benyttet, men vår informant så at dette også kunne være en mulighet. Arbeidsplassen må stille med egen kontaktperson og behandle praktikanten som en nyansatt. Praksisoppholdet, som er på 10 uker tilsvarende 15 "høgskolepoeng", skal munne ut i en praksisrapport som angir tidsrommet praksis ble utført og beskrivelse av arbeidsoppgavene.

Det utredningssosiologiske programmet er ikke et resultat av spesielle politikker eller insentiver på nasjonalt eller institusjonelt nivå, men blir, ifølge vår informant, ikke mindre aktuelt og naturlig i tiden fremover ettersom det er vedtatt av sentrale utdanningsmyndigheter at de henholdsvis ett- og to-årige masterstudiene, som er relativt nylig innført i Sverige, skal være rettet mot behov i arbeidsmarkedet.

Ifølge koordinatoren ved studiet har studiet, gjennom den 10 års periode det har fungert, vært relativt populært. Det er ikke så mange studenter per år, men etterspørselen har vært stabil. Særlig populært synes det å være blant dem som er usikre på hva de skal jobbe med etter bachelor. Og selv om en del av kandidatene i utredningssosiologi fortsetter videre på forskerutdanning, viser de jevnlig erfaringseminarene blant tidligere studenter at det er en relativt god avkastning av disse kandidatene på arbeidsmarkedet. En del får også jobb eller kortere engasjement der de hadde sin praksis. Studentene får selvtillit fordi de kan anvende sin kunnskap og får tydelig respons på det de har lært.

2.4 København: Praksis i humaniora

I Norden finnes det eksempler på at humanistiske fakultet har introdusert ulike former for samarbeid med arbeidslivet inkludert muligheten for praksis om en del av sin institusjonspolitik- og strategi, i Norge først og fremst ved NTNU og UiO. Ved Universitetet i København har alle studenter i humaniora i prinsippet muligheten ved at de frivillige 30 studiepoeng kan brukes til praksis. Praksis ved det humanistiske fakultet i København kan forstås som en institusjonell strategi for å imøtekomme preferansene til dagens karrierebevisste studenter som vil utvikle sin erfaring, sitt nettverk og sin CV. Som det ble sagt av en studieveileder vi intervjuet ved Universitetet i København, av studentene blir praksisopphold gjerne betraktet som en investering sin CV. Bare unntaksvis er obligatorisk praksisopphold forankret i de enkelte fagplaner. Noen få studieretninger har obligatorisk praksis, som Bachelorstudiet i komparative kulturstudier. Både danske og utenlandske virksomheter har hatt praktikanter fra humanistisk fakultet ved Universitetet i København. En rekke ulike sektorer og bransjer er representert, museumssektoren, politiske og veldedige organisasjoner, interesseorganisasjoner, konsulentbransjen, medie- og forlagsbransjen (som Danmarks Radio eller

Forlaget Gyldendal), samt sektorene for utdanning og forskning, (se <http://praktik.hum.ku.dk/virksomheter/hvem>). Ettersom fakultetet er sammensatt av ulike fag har også innholdet i praksisoppholdet variert, fra å jobbe med kommunikasjonsstrategier- og kommunikasjonsverktøy til utdanning og kompetansepolitikk. En student i pedagogikk hadde for eksempel arbeidet med utvikling og markedsføring av en ny lederutdanning på masternivå i regi av Kompetanseenheten ved Universitetet i København. Hun hadde i den sammenheng foretatt behovsanalyser på bakgrunn av spørreskjema, utviklet hjemmesider og skriftlig informasjonsmaterieell med mer. Med studiebakgrunn i dansk og retorikk inngikk en annen student i kommunikasjonsteamet til konsernet Topdanmark, og bidro til utvikling, vedlikehold og markedsføring av deres hjemmesider. Hun ga også tilbakemeldinger til kollegers arbeider og leste korrektur. En student i historie hadde praksis på Sekretariatet for Museer i København, og var blant annet involvert i oppbyggingen av en web-portal som ledd i promoteringen av museene som et samlet kulturtilbud. En annen student hadde om praktikant i Brussel ansvar for å følge EU kommisjonens utdannings- og arbeidsmarkedspolitikk i samarbeid med en annen praktikant. (se <http://praktik.hum.ku.dk/erfaringer/>)

Praksisplass fremskaffes via databasen "jobbanken", (se <http://jobbank.ku.dk/fakultet/humaniora/>), eller via egne kontakter. I planlegging av praksisopphold kan studentene også påregne hjelp fra praksiskoordinator eller studieveiledere. Et praksisopphold skal vanligvis være av minst tre måneders varighet, men det er mulig å organisere opphold på opptil seks måneder. Det skal på forhånd oppnevnes en veileder til studenten, det skal lages en praksisbeskrivelse, dvs. en beskrivelse av det arbeid som forventes utført i virksomheten, og en kontrakt for praksisoppholdet som skal underskrives av arbeidsstedet samt godkjennes av studienemden ved det instituttet studenten tilhører. Det humanistiske fakultet har en standard praksiskontrakt til dette formål. Noen institutter ved fakultetet tilbyr også praksisforberedende kurs. Som avslutning på praksisoppholdet skal studenten skrive en rapport om forløpet i samråd med sin veileder.

At deler av HF- fagene er i bevegelse mot mer praksisorientering er interessant av flere grunner. Umiddelbart kan det virke paradoksalt, gitt at dannelseselementet nok står sterkest i disse fagene og at protestene mot Kvalitetsreformen følgelig også var sterkest i disse fagmiljøene. På den andre siden; HF- kandidatene har alltid hatt størst problem med å finne relevant arbeid etter endt utdanning. Samtidig er studiene svært populære blant studentene. I kjølvannet av Kvalitetsreformen ble det også utviklet en del nye, til dels innovative studieprogram ved disse fakultetene – en del åpenbart rettet mot visse deler av arbeidsmarkedet. Ulike studier i språk, retorikk og mediefag er illustrerende for at humanister har anvendelsesområder i informasjons- og mediesamfunnet, slik det også illustreres gjennom praksisutplassering i det danske caset. Språk i kombinasjon med sektorkompetanse kvalifiserer åpenbart også til et internasjonalt arbeidsmarked. Kandidater fra humanistiske og for så vidt også samfunnsvitenskapelige fag er ikke lenger bare forbeholdt visse sektorer i velferdsstaten, men globale problemstillinger og et internasjonalt arbeidsmarked. Derfor er praksisopphold i utlandet også aktuelt. Gitt at kandidater fra humaniora kanskje mer enn noen andre kandidater fra høyere utdanning, er avhengig av å bruke kontakter og utvikle nettverk for å skaffe seg relevant arbeid etter endt utdanning er det rimelig å tro at praksis på disse fagene av den grunn kan være populært.

2.5 Samarbeid utdanning – arbeidsliv: viktige rammebetingelser

Samarbeid mellom høyere utdanning og arbeidsliv kan være av relativt kompleks karakter, og vil preges av de ulike nasjonale, tidsmessige, faglige og institusjonelle sammenhengene det inngår i. Slike samarbeid involverer mange ulike aktører, aktiviteter og mål. Derfor er det også vanskelig å utlede noe entydig om suksesskriterier. Våre konklusjoner er dessuten basert på et spinkelt empirisk materiale som ikke gir grunnlag for generalisering.

2.5.1 Det fagspesifikke aspektet

Thune (2011) har, slik det fremgår av forskningslitteraturen samt en egen empirisk studie av forsøk med praksis i deler av norsk ingeniøruddanning, kartlagt hvilke faktorer som har betydning for å lykkes i samarbeid mellom høyere utdanning og arbeidsliv. Hun skiller mellom kontekstuelle, prosessuelle og organisatoriske faktorer. Denne studien finner også en fjerde kategori av faktorer, de fagspesifikke, som har betydning for å lykkes med bruk av praksis i høyere utdanning. Fagenes kunnskapstype og profil har betydning for hvorvidt samarbeid er naturlig, det vil si at faget forvalter en type kunnskap; problemstillinger, teorier og metoder av relevans for bestemte deler av arbeids- og næringsliv, slik at samarbeidet kan fungere innenfor en felles målforståelse. At fagpersonalet har opparbeidet seg relevante kontakter og nettverk til arbeids- og næringsliv over tid og på en slik måte at det eksisterer tillit mellom lærested og bedrift, er også viktig for å utvikle gode samarbeidsrelasjoner.

2.5.2 Praksis – et flertydig fenomen

I våre eksempler finner vi at praksis kan dreie seg om alt fra å utvikle en forskningsrapport til konsulenttjenester via praktiske arbeidsoppgaver. I varierende grad kan praksis innebære opphold på arbeidsplassen, og i former der studenten blir behandlet som en "vanlig arbeidstaker". Praksis kan med andre ord bygge på en mer eller mindre bevisst tilnærming til hvorvidt erfaring fra arbeidslivet skal prege sosialiseringen av studentene. Dette tilsier at utdanningsmodeller med bruk av frivillig og obligatorisk praksis varierer med hensyn til i hvilken grad det legges opp til et symbiotisk forhold mellom akademisk kunnskap, pensum, sosialisering og praktisk, erfaringsbasert kunnskap. Størst grad av koherens - indre sammenheng - finnes åpenbart innen de profesjonsorienterte fag som ingeniørfag og markedsføring – som baserer samarbeidet på vel utviklede relasjoner til bestemte segment, klienter i næringsliv og deler av høyteknologisk industri. Som en anvendt del av sosiologien er utredningssosiologien orientert mot visse nisjer i arbeidsmarkedet, samfunnsvitenskapelig basert forsknings- eller konsulentvirksomhet. Til forskjell fra disse eksemplene kan praksis ved det humanistiske fakultet i København bedre forstås som en markedsrettet strategi for å imøtekomme preferansene til dagens karrierebevisste studenter som vil utvikle sin erfaring, sine nettverk og sin CV. Bare unntaksvis er praksisoppholdet forankret i de enkelte fagplaner.

Dette illustrerer også at det fagspesifikke, særegne trekk ved fagenes kunnskapstype og problemområder de retter seg mot, vil ha stor betydning for å forstå karakteren ved samarbeidsformene. Videre tilsier mangfoldet i praksisorientering at vi bør etterstrebe en differensiert forståelse av praksis i høyere utdanning, i forhold til hva det skal bestå av, hvor, hvor

lenge og når, i studieløpet. Selv om nær geografisk lokalisering mellom bedrift og studiested kan være fordelaktig med tanke på å oppnå direkte kontakt i samarbeidet mellom student, veileder og bedrift, kan det i noen sammenhenger være relevant og attraktivt at studentene gis mulighet til praksis i bedrifter og organisasjoner i utlandet.

2.5.3 Institusjonenes rolle

Våre case tyder også på betydning av at institusjonene har næringsretting som en strategisk prioritering. Videre synes det viktig med et samspill fag og institusjon at lærestedene har et gjennomtenkt og formalisert system for organisering av praksisopphold, herunder informasjon, håndbøker, vedlikehold av databaser, kontrakt, forsikringsordninger.

Lærestedene avsetter ressurser og stillinger med ansvar for informasjon og koordinerende funksjoner i forbindelse med studentenes praksisopphold.

2.5.4 Utdannings- og forskningspolitiske insentiv

Likevel er det forskjeller mellom land i forhold til utbredelsen av praksisorientering i høyere utdanning. Våre studier indikerer at dette er nærliggende å forstå i lys av særegne trekk ved de samfunnsmessige makrostrukturer i de respektive land; og hvordan de har bidratt til forming av tradisjoner for samarbeid mellom høyere utdanning og arbeidsliv. Både Nederland og Storbritannia har større innslag av privat finansiering av høyere utdanning enn i Norge. Begge disse landene praktiserer utdannings- og forskningspolitiske insentiver, som krav om privat finansiering for å utløse offentlig finansiering (Nederland) og vektlegging av samfunnsmessige relevans i nasjonale finansieringskriterier. Dette er illustrerende for at nasjonale styringssignaler; politiske mål og prioriteringer kan bidra til å fremme praksisorientering, som reformering av studiestruktur, forventninger om at innholdet i utdanningen skal være relevant for behov i arbeidsmarkedet, og bruk av finansielle insentiver.

2.5.5 Næringsstruktur og bedriftenes rolle

Det er også nærliggende å tro at særegne trekk ved nasjonale næringsstrukturer kan ha betydning for utbredelsen av praksis. Et omfattende kunnskapsbasert næringsliv, med mange store høyteknologiske bedrifter og fagmiljø, slik tilfellet er i Nederland, legger forholdene bedre til rette for å utvikle samarbeid mellom høyere utdanning og arbeidsliv enn en økonomi som i større grad er råvarebasert og preget av små og mellomstore bedrifter. Bedriftene skal ha utviklet en kultur og et apparat for å ta imot praktikanter i høyere utdanning. Og praktisk tilrettelegging på arbeidsgiversiden, som at bedriftene tar tilstrekkelig medansvar for oppfølging og eventuelt finansiering av studentens ekstra bo- og reiseutgifter i forbindelse med praksisoppholdet, og at de stiller med fast kontaktperson og/eller veileder synes gjennomgående å være viktig.

2.5.6 Markedsmessige utviklingstrekk

I tillegg til særegne trekk ved de enkelte fag, nasjonale politikker og næringsstruktur, synes markedsmessige utviklingstrekk også å ha betydning for grad av praksisorientering. Høyere utdanning har i dag stor betydning som ledd i individuell selvrealisering, der den enkeltes karriere

står i fokus. Arbeidsliv preges av økende betydning av nettverksorientering og internasjonalisering. Praksis synes å være en gangbar komponent i salg og markedsføring av studier, fordi det kan være et springbrett til videre karriere blant annet. Gradsstrukturen kan forstås som et møtepunkt mellom de mål og behov som skal ivaretas i forhold til en faglig standard, studentenes sertifisering, og behov i arbeidslivet. Og vi ser at gradsstrukturen er en viktig strukturerende dimensjon og et inntak til å forstå de muligheter og begrensninger som knytter seg til innføring av praksis i høyere utdanning. Overnasjonale føringer (i samspill med nasjonale politikker), globalisering og internasjonal standardisering av gradsstrukturen med vekt på organisering i studieprogram, modulisering og relevans som kriterium for akkreditering, har åpnet for større innslag av praksis i disiplinbaserte fag.

Men vi finner også indikasjoner på at rammebetingelser kan fungere ulikt mellom ulike fagområder. I de disiplinbaserte fag, er i en del tilfeller, og til forskjell fra ingeniører, ikke koplet opp til bestemte yrker eller praksisfelt. Her har åpenbart strukturelle føringer som Bologna-prosessen og reformering av gradsstrukturen samt institusjonelle strukturer som web-portaler og egne koordinatører vært viktige betingelser for å utvikle mer praksisorientering i studiene.

2.5.7 Praksis og læringsutbytte

Det synes å være store variasjoner mellom fag, institusjoner og land med hensyn til i hvilken grad samarbeidet gjennomføres ut fra bestemte standarder og kvalitetskriterier, og vi tenker her på alt fra om hvorvidt det opereres med kontrakt mellom lærested og arbeidssted ved utplassering av studenter, retningslinjer for økonomisk finansiering, forsikringsordninger, til faglige kriterier som krav til rapport (er) fra praksisoppholdet, veiledning osv. Det synes likevel gjennomgående viktig at en faglig veileder ved lærestedet har hovedansvar for oppfølging av studenten i løpet av praksisperioden, og at det stilles krav til at studenten skal skrives en rapport fra praksisoppholdet ut fra gitte faglige kriterier.

Uansett synes det viktig at praksisoppholdet organiseres på en slik måte at det erfarer som å gi et meningsfullt læringsutbytte for studenten, både faglig og karrieremessig. Praksisopphold må ikke gå på bekostning av innholdet og kvaliteten i studiet for øvrig eksempelvis masteroppgaven, snarere bør det etterstribes en god synergi mellom studentens erfaring fra praksis og akademiske studier.

Litteratur

- Alesi, B., Bürger, S., Kehm, B.M. and Teichler, U. (2005) *Bachelor and Master Courses in Selected Countries Compared with Germany*, Bonn: Bundesministerium für Bildung und Forschung.
- Becher, T 1989 *Academic Tribes and Territories*. Milton Keynes: Society for research into Higher Education and Open University Press.
- Becher, T og Parry, S 2005 The Endurance of the Disciplines i Bleiklie, I- og Henkel. M. (red.) *Governing Knowledge. A Study of Continuity and Change in Higher Education*. Nederland: Kluwer Springer
- Brandt, E. 2003 *Arbeidsgivernes vurdering av kompetanse fra høyere utdanning*. NIFU Skriftserie 12/2003
- Brandt, E. 2005 *Kartlegging av praksisbasert høyere utdanning*. NIFU STEP skriftserie 8/2005
- Brandt, E. , M. Dæhlen, A. Hagen, D. Hertzberg, A. Kaloudis, Å.A. Seip, L.A Støren, T. Thune 2008 *Effekter av samarbeid mellom høyere utdanning og arbeidsliv – en forstudie*. Oslo: FAFO/NIFU STEP
- Grønn, T. 2010 *Fokus på praksisstudier og kvalitetssikring av praksis*. Høgskolen i Oslo.
- Henkel, M. 2000 *Academic Identity*. London: Jessica Kingsley
- Kehm, B., Michelsen, S. & Vabø, A. 2010 "Towards the Two-cycle Degree Structure: Bologna reform and Path Dependency in German and Norwegian Universities", *Higher Education Policy* Vol. 23, 2 Palgrave
- Rambøll Management 2007 *Utredningsprosjekt om samarbeid mellom høyere utdanning og arbeidsliv*,
- Thune, T 2011 *Success factors in higher education – industry collaboration: a case study of collaboration in the engineering field*. *TEAM (under utgivelse)*
- Parson, T. & G. Platt 1973 *The American University*. Cambridge Massachusetts: Harvard University Press.
- Vabø, A 2007 "Globalisering av høyere utdanning – utdannings sosiologiske perspektiver og utfordringer", i Hjellbrekke, J. O.J. Olsen & R. Sakslind (red.) *Arbeid, kunnskap og sosial ulikhet* Oslo: Unipub

Vedlegg

Questions: Integrated education models:

Examples of collaboration between enterprises and higher education

Background to the programme and how it was established

1. Can you tell me a little about how this particular study programme was established?
 - a. What was your motivation/reason for establishing this programme/kind of collaboration? Why was it needed?
 - b. What do you think the motivation for your business/industry partners was?
 - c. Why did you think it was important for students at the Undergraduate/Masters level to be involved?
2. How have you gone about establishing a network/contacts with those businesses/organisations you work with – how were the links first established? Was this challenging? How were challenges overcome?
3. Has your approach to this course/these links with business/industry changed over time? In what ways? Why was that?
4. What conditions/factors have been important in shaping these collaborations – triggering them or carrying them forward?
 - a. Government initiatives/policy? HE policy? – How has this encouraged such collaboration?
 - b. Incentives for business? Economic incentives? - How has this encouraged such collaboration?
 - c. Local features of the economy/local business sectors? - How has this encouraged such collaboration?
 - d. Other groups or influences e.g. Intermediaries to build links between HE/business? Federations of industry? Sector-specific bodies? - How has this encouraged such collaboration?

How does it work in practice? How is it organised and structured?

5. In what ways are collaborations with business/industry involved in the programme?
 - a. What kinds of processes are there? E.g. input to programme/planning
 - b. How are students directly involved? Placements, projects etc.
6. How are the relationships between your organization/business/industry partners arranged in practice/are the links structured? Quite formal/structured or quite informal/flexible?
 - a. Do you have agreements or contracts in place? Of what sort? Between you and partner organisations? With students? With others?
 - b. How is collaboration coordinated? Who leads on this? Designated staff/team?
 - c. What systems in place e.g. for planning/preparation and for feedback?
 - d. What kinds of resources are needed to support this cooperation? Which do you provide? Which do the partners provide?
 - e. How has this approach developed over time?

7. What do you regard as the critical features for success in these collaborations? What do you think your business partners see as the most important things for success?
8. Have you experienced any challenges/problems working with business partners?
 - a. In what ways/can you give examples?
 - b. How did these effect students? How were students involved?
 - c. How was it dealt with/resolved?
9. Do you find that the business/industry partners understand the students' situation/abilities/needs in the programme?
 - a. Do they and students tend to have a similar idea about how the placement/project should work?
 - b. If not, what are the key differences in expectations/approach?
10. How are students' projects/placements overseen or supervised?
 - a. Do they have specific advisor? From the university or business?
 - b. How are tasks and aims set out and monitored?
 - c. What processes are there for feedback and how are any results assessed?

Impacts/benefits brought by the programme

11. What would a totally successful/idea collaboration look like? Best case scenario? What do you think your partners in business/industry would say?
12. In what ways, including positives or negatives, have you found that these collaborations have affected students?
 - a. In terms of academic development? – positives/negatives
 - b. In terms of attitude/approach to studies? – positives/negatives
 - c. In terms of ambitions/career plans? – positives/negatives
 - d. In terms of their eventual employment/what they actually go on to do?
13. How do you think these changes are created? Any particular aspects/experiences? What specific kinds of new knowledge/skills/qualities are involved in these changes?
14. (*If no negatives are mentioned above*) Have there been any cases where they have been detrimental/ led to problems for students? In what ways?
 - a. How are these cases dealt with?
15. Overall, how do you think students who have taken part in these kinds of collaborations differ from those who have not?
16. Overall, how does a study programme that builds in this kind of collaboration differ compared to those without? What influence does it have on the wider programme?

Any last comments? Issues we should have discussed but haven't covered yet? Any key advice you'd have for other universities/programmes considering similar initiatives?

Thank for time and clarify next steps e.g. will send John a draft of case study. Issues re. Anonymity and how participants can be referred to.

Nordisk institutt for studier av
innovasjon, forskning og utdanning

Nordic Institute for Studies in
Innovation, Research and Education

www.nifu.no